

RÓBERT STOJKA

HEIDEGGEROV OBRAT V KONTEXTE VZŤAHU ČLOVEKA A BYTIA

Je známym a všeobecne prijímaným faktom, že Heideggerovu filozofiu je možné rozdeliť do dvoch rozdielnych období, ktoré sú oddelené *obratom* (*Kehre*) v jeho myslení. Hľadisko, ktoré tu chcem uplatniť vo vzťahu k jeho filozofii, bude *vzťah človeka a bytia* tak, ako je traktovaný Heideggerom v období pred obratom, ale predovšetkým v období po obrate. Som totiž presvedčený, že obrat v základnej (ak nie jedinej) téme Heideggerovho myslenia – *otázke bytia* (*Seinsfrage*) – má dosah aj na tento problém, ktorý tým dostáva inú podobu. Presnejšie povedané, ide o zmenu *postavenia človeka* vo vzťahu k bytiu. Napriek tomu, že v oboch obdobiach Heideggerovho myslenia zostáva spoločnou jeho snaha o znovupoloženie a rozvinutie otázky bytia, je možné odlišiť spôsob, ako chápe postavenie človeka vo vzťahu k bytiu v prvom a v druhom období.

Obrat nastáva približne v polovici 30. rokov minulého storočia, keď Heidegger presúva centrum svojho záujmu od Platóna a Aristotela – od *filozofov* – k predsokratovcom Anaximandrovi, Parmenidovi a Herakleitovi, ktorí sú pre neho niečím väčším – sú *mysliteľmi*. Práve myšlienky týchto predsokratovských mysliteľov mu poskytli pôdu pre *nové* preskúmanie otázky bytia. Heideggerova koncepcia *časovosti* a s tým súvisiacej *dejinnosti* ľudského *pobytu* (*Dasein*)¹ z obdobia práce *Bytie a čas* je dostatočne známa. Heidegger sa tu pokúša o programovú *deštrukciu dejín ontológie*, v ktorých je podľa neho nesprávne položená otázka bytia a ktorá vládne vo filozofii ako tradícia od čias antiky. Otázkou je, *v čom spočíva podstata onoho*

¹ Prijímam tu Patočkov preklad Heideggerovho pojmu *Dasein*, ktorý je dnes najviac zaužívaný napriek rôznym neskorším pokusom o rozdielny preklad tohto pojmu (*tu-bytie*, či *bytie-tu*). Pozri napr. argumentáciu J. Michálka: Jiří Michálek, *Pobyt po obratu*, in Jana Tomašovičová (ed.), *Cestami Heideggerovho myslenia*, Pusté Úľany: Schola Philosophica 2011, s. 258.

obratu a aké následky nesie tento obrat *v kontexte vzťahu človeka a bytia*. Aké miesto zaujíma v myslení Heideggera človek vo vzťahu k bytiu v období *pred* a následne v období *po* obrate?

Postavenie človeka pred obratom

V období *pred obratom*, ktoré je reprezentované predovšetkým jeho najslávnejším filozofickým dielom *Bytie a čas*, zastupuje Heideggerov pojem *pobyt človeka*² a je reflektovaný najmä cez jeho postavenie *konečnosti*. Konečný pobyt – čo je tu Heideggerov filozofický zámer – nestojí, na rozdiel od veľkých metafyzických či teologických koncepcií, oproti nejakej *nekonečnej*, teda *večnej* entite. Porozumenie vlastnému konečnému bytiu patrí k určujúcim a podstatným stránkam človeka (pobytu) a odlišuje ho ako *jestvujúcno* od ostatných *jestvujúcien* vo svete. Pobyt je *jestvujúcno*, „o ktorom nemožno povedať, že sa medzi inými *jestvujúciami* len vyskytuje. Toto *jestvujúcno* sa onticky vyznačuje skôr tým, že mu v jeho bytí *o toto bytie samotné ide*“.³

Človek ako pobyt je zásadným spôsobom určený práve svojou konečnosťou, teda časovosťou, čo mu umožňuje porozumieť sebe samému aj ako bytosti *dejinnej*. Toto porozumenie svojmu *pobytu* mu však v tejto schopnosti vlastnej reflexie prináša aj poznanie svojej *smrteľnosti*. Heidegger tento moment v bytí pobytu nazýva aj *bytím k smrti*.⁴ K tejto situácii sa potom môže človek postaviť podľa Heideggera dvoma spôsobmi: v pôvodnom, väčšinovom *neautentickom* (*nevlastnom*) móde bytia, v ktorom sa človek už rodí a v ktorom žije drvivá väčšina ľudí po celý svoj život, *vyhýbajúc* sa tejto situácii rôznymi cestami, alebo v získanom *autentickom* (*vlastnom*) móde bytia, ktorý je tu ako možnosť práve na základe *vzťahovania sa* pobytu k sebe samému ako *jestvujúcnu* a zároveň k bytiu.

K Heideggerovej pozícii pred obratom patrí aj *ontologická diferencia*, na prekonaní ktorej sa zakladá aj jeho neskoršia ontologická koncepcia v odlúčení bytia od *jestvujúcna*. Heidegger v tomto období jasne argumentuje, že táto diferencia sa *nevyhnutne viaže k Dasein*: „Vy kročenie za *jestvujúcno* [teda smerom k bytiu – dopl. R. S.] sa odohráva v bytovaní pobytu.“⁵

² Heidegger s odstupom času sám kriticky pripomína toto svoje *stotožnenie* človeka a pobytu v prvom období v dodatočnej poznámke k svojmu najslávnejšiemu dielu. Pozri Martin Heidegger, *Bytí a čas*, prel. Ivan Chvatík – Pavel Kouba – Miroslav Petříček jr. – Jiří Němec, Praha: Oikúmené 2008, s. 78.

³ M. Heidegger, *Bytí a čas*..., s. 28.

⁴ *Tamže*, s. 298–299.

⁵ M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, prel. Ivan Chvatík, Praha: Oikúmené 2006, s. 73.

Zaujímavé ale v kontexte nášho problému je to, že Heidegger tu ešte celkom *neodmieta* metafyziku ako takú, dokonca ju v konečnom dôsledku stotožňuje s filozofiou a stavia ju do protikladu k *vede*, ktorá sa vzdala skúmania otázky bytia a uprela celú svoju pozornosť *len* na oblasť jestvujúcna. Týmto krokom sa odtrhla a izolovala od filozofie. Veda je tak podľa neho na nesprávnej ceste, pretože len pokiaľ veda „existuje z metafyziky, je schopná plniť stále znova svoju bytostnú úlohu ...“.⁶ Čo je ale nemenej dôležité, v spomínanom období ešte Heidegger tvrdí v súvislosti s metafyzikou: „Metafyzika je základným dianím v ľudskom pobyte. Metafyzika je *tento pobyt sám* [kurz. R. S.]“.⁷ Prostriedkom pre vzťah pobytu k jestvujúcnu v celku a následne aj k bytiu je *transcendencia*. Práve v tejto transcendentii, ktorá je ale *výkonom Dasein*, sa odohráva možné metafyzické prekročenie jestvujúcna v celku. Podstatné je to, že *aktérom* spomínanej transcencie je „*Dasein* ako jej *subjekt*“.⁸

V podobnom duchu sa vo vzťahu k Heideggerovi vyjadruje aj F. Karfík, ktorý si všima *dvojaký pojem slobody* v myslení nemeckého filozofa. Karfík k obdobiu *pred obratom* v súvislosti s postavením človeka ako *poznávajúceho pravdu* píše: „Pôvodným miestom pravdy podľa Heideggera ... [je – dopl. R. S.] bytie pobytu ako *odkrývajúceho*.“⁹

Slovami samého Heideggera (pred obratom) má človek (pobyt) „k otázke bytia istú – a snáď dokonca význačnú – väzbu“.¹⁰ V akom zmysle je táto jeho väzba k bytiu význačná? Na to Heidegger odpovedá charakteristikou: „Pobyt nie je nejakým prípadom jestvujúcna, ktorý by slúžil pre predstavovú abstrakciu bytia, ale *miestom porozumenia bytia* [kurz. R. S.]“.¹¹ Pobyt je tu prvkom jednoznačne *aktívnym*, tým, ktorý *rozumie bytiu* (a jestvujúcnu, teda aj sebe samému) v možnosti transcencie, a tým ho vlastne *spoluurčuje*. Človek prvotne je v neautentickom móde bytia, v ktorom sa zrodí, teda vo vzťahu k poznaniu v *nepravde*, a ak má byť pobytom autentickým, musí „svoj ‚vlastný‘ spôsob bytia [...] vždy na tejto nepravde až [následne – dopl. R. S.] *dobývať*“.¹² Pravda ako *ne-skrytosť* (ἀλήθεια – pojem, ktorý bude bytostne dôležitý pre Heideggera aj po obrate) „v najpôvodnejšom slova zmysle je vždy *výdobytkom* pobytu, ‚korist’ou‘ získanou

6 Tamže.

7 Tamže.

8 Jan Kuneš, K dvojitmu pojmu metafyziky u Heideggera a Patočky, in Vladimír Leško – Pavol Tholt (eds.), *Hegel v kontextoch Heideggerovej a Patočkovej filozofie*, Košice: UPJŠ 2010, s. 92.

9 Filip Karfík, Dvojitý pojem svobody u M. Heideggera, *Reflexe* č. 9, 1993, s. 1–32: 20.

10 M. Heidegger, *Bytí a čas...*, s. 24.

11 Tamže.

12 F. Karfík, Dvojitý pojem svobody..., s. 21.

na jeho prvotnej a bežnej nepravdivosti¹³. Aj na tomto postoji Heideggera k pravde je možné postrehnúť *postavenie človeka*, ktoré je založené na jeho aktívnom vzťahu k pravde, a tým aj k bytiu cez možnosť jej *odkrytia* a následného *vyrovnaní sa* s touto pravdou v autentickom móde svojho bytia.

Človek, hoci má isté výsadné postavenie medzi inými jestvujúcami, predsa len je sám jestvujúcim, ktoré sa vzťahuje k bytiu a má *možnosť* k nemu dôjsť. V *Byti a čase* sa ešte Heidegger vyjadruje vo vzťahu bytie – jestvujúcno (a teda aj človek ako zvláštny prípad jestvujúcna) jednoznačne: „Bytie je *vždy* bytím nejakého jestvujúcna [kurz. R. S.]“¹⁴. Pre toto obdobie jeho filozofie teda platí, že bytie *je* len tam, kde existuje aj pobyť. Bytie teda pre neho *nie je* ničím, čo *je mimo* jestvujúcna, tieto dve kategórie sú tu ešte *nerozlučne* spojené.

Obrat

Ako je to však s *Kehre*? Aký dosah má tento obrat na otázku, ktorá nás tu *zaujíma* – vzťah človeka a bytia? Som presvedčený o tom, že Heidegger práve po *Kehre* spomínanú *prvú* pozíciu opúšťa. K tomuto momentu vo filozofii nemeckého mysliteľa sa už vyjadrovalo mnoho interpretátorov, spomeňme ale niektoré, pre náš problém zaujímavé interpretácie. Jadro tohto obratu charakterizuje Karfik veľmi jednoznačne ako taký prístup, v ktorom „bytie už nie je myslené z hľadiska človeka, ale človek z hľadiska bytia“¹⁵. Vzájomný vzťah človeka a bytia dostáva *novú podobu*. Michálek, ktorý sa snaží odlišiť *pojmem* pobytu v prvom a druhom období Heideggerovej filozofie, k spomenutému problému píše: „Od fenomenologických analýz jestvujúcna, ktoré má vzťah k bytiu, ktoré mali byť cestou k bytiu samotnému [pred obratom – dopl. R.S.], sa obracia k mysleniu bytia z bytia [...] Tým vlastne svojím spôsobom Heidegger znova zdôrazňuje ekstatickú, tzn. excentrickú povahu našej bytnosti, to, že *nie sme pánmi bytia*, že *bytie sa nám dáva, prípadne odopiera* [kurz. R. S.]“¹⁶

Táto zásadná zmena sa odráža aj na spôsobe odhaľovania *pravdy* (ako od-krytosti) pre človeka prostredníctvom dimenzií *skrytosti* a *neskrytosti* bytia, ktoré potom „leží *mimo dosah ľudskej vôle* [kurz. R. S.]“¹⁷. Následne pre Heideggera stráca dôležitosť aj podstatné (v období pred obratom) od-

13 *Tamže*.

14 M. Heidegger, *Byti a čas*..., s. 25.

15 F. Karfik, *Dvojjí pojem svobody*..., s. 19.

16 J. Michálek, *Pobyť po obratu*, s. 257.

17 F. Karfik, *Dvojjí pojem svobody*..., s. 23.

líšenie autentického a neautentického bytia človeka (pobytu) a spolu s tým aj pôvodne určujúca myšlienka, „že by analýzou bytia pobytu bolo možné odhaliť základ porozumenia bytiu vôbec“.¹⁸ Čo je však ešte dôležitejšie vzhľadom na postavenie človeka vo vzťahu k bytiu, ktoré sa odkrýva, alebo skrýva, je to, že tento „vzťah odkrytosti a skrytosti, ktorý patrí k bytostnému jadrú pravdy, človek žiadnym spôsobom neurčuje, *ale je mu vo svojom bytí naopak vystavený*, (že) je len ‚miestom‘ tohto vzťahu, nie však jeho vládcom...“.¹⁹ Inak povedané, pobyt už neurčuje prostredníctvom svojho spôsobu bytia svoje možnosti odkrytia pravdy bytia, tým sa však taktiež presúva prvotný *aktívny moment* zo strany človeka na stranu bytia.

Bytie sa stáva pre Heideggera po *Kehre nadradeným*, tým, ktoré sa človeku *samovolne skrýva*, či naopak *odkrýva*, čo si všima aj Patočka v jednej z diskusií k obratu v Heideggerovej filozofii, keď k tomuto problému hovorí, že „bytie nám vládne, (že) my nie sme jeho pánmi, ale ono je našim“.²⁰ Heidegger tak prechádza od existenciálnej analytiky *Dasein* k mysleniu *Bytia*²¹ a následne *dejín Bytia*, pričom ústrednou otázkou pre neho zostáva stále otázka bytia, je však položená *odlišným spôsobom*, už nie z pohľadu *Dasein*. Oproti prvému obdobiu, kedy sa pokúšal vypracovať otázku o zmysle bytia, ktorý by sa nejakým spôsobom zakladal v porozumení tomuto bytiu v pobyte (človeka), dochádza Heidegger k názoru, že to nie je možné – že Bytie samé sa podobným pokusom zo strany človeka vymyká.

Postavenie človeka po obrate

Zmena postavenia človeka vo vzťahu k bytiu sa prejavuje najmä na Heideggerovom pochopení dejín *ako dejín Bytia*. Vo vzťahu k dejinám filozofie – teda *dejinám Bytia* – sa Heidegger pokúša v tejto *druhej pozícii* ukázať, že sú vlastne len obmenou *jedinej* a najpodstatnejšej otázky – otázky o *pravde Bytia*. Každý pokus o novú filozofiu tak podľa Heideggera *musí smerovať* k tomu počiatocnému, k *počiatku (Anfang)*, založenému v základnej otázke filozofie o pravde Bytia, pričom „každý nový počiatok filozofie *je*, a *môže byť*, len opakovaním počiatku prvého – v opätovnom položení otázky, čo

18 *Tamže*.

19 *Tamže*, s. 21.

20 Jan Patočka, Diskuse ke Heideggerovi, *Filosofický časopis* 43, 1995, č. 2, s. 206–218: 211.

21 Na *odlíšenie* bytia, mysleného len z bytia samého používa (pri písanom texte) Heidegger od istého času, ako pripomína Michálek, pojem *das Seyn*, namiesto predtým používaného *das Sein* – chápaného ako bytie, viazané k nejakému jestvujúcnu. J. Michálek, Pobyt po obratu..., s. 256. Pridržím sa preto v našich podmienkach zaužívaného spôsobu rozlišovania – *Bytie* namiesto *bytie*.

je jestvujúco – a výpoveďou o pravde Bytia“.²² Myšlienka o *jedinej* skutočne podstatnej otázke, na ktorej je založená *každá* filozofia, sa stáva pre Heideggera určujúcou práve v období po obrate. V podobnom duchu sa napríklad vyjadruje aj v prednáške o Herakleitovi z roku 1943 vo vzťahu ku klasickej metafyzike, ktorá podľa neho *redukuje* otázku bytia na otázku o jestvujúcnosti: „Filozofia, alebo ako by sme mohli tiež povedať, metafyzika, síce *neustále myslí bytie* [kurz. R. S], ale myslí tým výlučne bytie jestvujúce, teda v skutočnosti myslí jestvujúce, a to s ohľadom na bytie.“²³ Heidegger chce týmito úvahami poukázať na *zabudnutosť bytia* v celom západnom myslení od čias gréckej filozofie – presnejšie od čias vzniku tradičnej metafyziky u Platóna a Aristotela.

Tým, čo nás tu zaujíma, je práve onen *počiatok*, ktorý je tým, čo nie je „za nami ako niečo, čo dávno pominulo, ale stojí *pred* nami. Počiatok, ako to najväčšie, predbehol už vopred všetko prichádzajúce, teda aj nás. Počiatok [...] ako príkaz pre nás, aby sme znova vyvolali jeho veľkosť“.²⁴ Heidegger sa preto obracia k predsokratovským mysliteľom, ktorí podľa neho ešte neboli filozofmi, ale boli *mysliteľmi*, ktorí mysleli Λόγος – teda *Bytie*.²⁵ Tak sa v centre jeho záujmu v tomto období ocitá myslenie, resp. to, čo sa nám zachovalo z myslenia „mysliteľa Parmenida, ktorý spolu s Herakleitom *myslí počiatok* [kurz. R. S]“.²⁶

Ako teda nemecký mysliteľ definuje onen *počiatok*? Aby sme problému správne porozumeli, vyžaduje to podľa neho *úplnú zmenu pohľadu*, a to tak, aby sme pochopili, že je „počiatok ničím takým, čo nie je za nami ako niečo, čo pominulo, ale ako to, čo už vopred priťahuje do seba všetko jestvujúce, [čo – dopl. R. S.] nás už *predišlo*“.²⁷ Heidegger teda chce, aby sme prenikli do tohto *počiatočného myslenia* a pochopili, že „uvažovanie o bytnosti pravdy je bytným myslením *počiatku bytia samého a len ním* [kurz. R. S]“.²⁸ Keď teda máme myslieť onen počiatok, máme myslieť Bytie samé, resp. jeho počiatok, ktorý tu *už je a vždy bol*. V prednáškach k Aristotelovej *Metafyzike* z roku 1931 je pre neho dokonca onen počiatok

22 M. Heidegger, *Evropa a nemecká filozofia*, prel. Jaromír Šindelář – Ivana Šnebergová, *Filosofický časopis* 44, 1996, č. 1, s. 75–84: 78. K tomuto problému pozri aj Vladimír Leško, Heidegger a dejiny filozofie, *Filozofia* 65, 2010, č. 2, s. 110–119: 113 an.

23 M. Heidegger, *Heraklit, Herakleitos*. GA Bd. 55. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1994, s. 77. Za pomoc pri preklade do slovenského jazyka ďakujem Zuzane Bocanovej.

24 M. Heidegger, *Sebeurčení nemecké university*, prel. Irena Šnebergová, *Filosofický časopis* 44, 1996, č. 1, s. 45–52: 48.

25 Pozri Martin Heidegger, *Co je to – filozofie?*, in M. Heidegger, *Básnický bydlí člověk*, prel. Ivan Chvatik, Praha: Oikúmené 2006, s. 127.

26 M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 132.

27 *Tamže*, s. 175.

28 *Tamže*, s. 176.

„tým najväčším a jeho veľkosť *nemôže byť nikdy v budúcnosti dosiahnutá* [kurz. R. S.]“.²⁹

Podobným spôsobom sa vyjadruje aj v prednáške k Parmenidovi, kde je počiatok už nerozlučne spojený s bytnosťou *ne-skrytosti* (ἀλήθεια), ktorá je tu pochopená ako prvotná *otvorenosť* – ako odkrývanie, označované aj známejším pojmom *svetlina* (*Lichtung*) *Bytia*. U predsokratovských mysliteľov sa ešte vyskytuje „počiatočné vládnutie bytnosti ἀλήθεια, v ktorom jestvuje niečo také ako svetlina, osvetlené a otvorené“.³⁰ Podľa Heideggera sa bytnosť tohto otvoreného „odhaľuje len mysleniu, ktoré sa snaží *myslieť bytie samo, tak ako to máme vo svojom osude západných dejín vopred určené* [kurz. R. S.]“.³¹ Toto myslenie *Bytia* je na jednej strane tým *najjednoduchším*, na druhej strane je však zároveň tým *najťažším*, pretože vyžaduje to, čo Heidegger nazýva *skokom do bytia*.

Tak sa potrebujeme vrátiť späť k počiatku – k pôvodnejšiemu mysleniu *Bytia*, aké nachádza Heidegger u predsokratovcov, ktorí ešte neboli na *slepej* ceste metafyziky. Parmenidovo a Herakleitovo myslenie zostáva v Heideggerovom pohľade stále ešte niečím *nepremysleným*. Vo vzťahu k *pokroku* v dejinách filozofie to potom znamená, že filozofia, „pokiaľ dbá o svoju bytnosť [teda pokiaľ má na mysli onen počiatok – dopl. R. S.], nerobí vôbec žiaden pokrok. Stojí na mieste, aby vždy myslela to isté“.³² *Tým istým* je tu potom otázka pravdy *Bytia*. Ide o „to isté [jenes Selbe], ktoré sa Grékov aj nás rozdielnym spôsobom týka ako údel“.³³

V prednáške o Herakleitovi³⁴ určuje Heidegger postupne grécky pôvodný pojem *fysis* (podľa neho pôvodne ako jedno z určení *Bytia* u gréckych mysliteľov) ako *totožný* s Herakleitovým pojmom *oheň* (τὸ πῦρ) a ten následne ako hovoriaci *to isté* ako fundamentálny pojem *kosmos*.³⁵ Práve *kosmos* v myslení gréckych *počiatočných mysliteľov* podľa Heideggera *nie je niečím časovým, ale večným*. Presnejšie, hovorí o spôsobe, akým *kosmos* jestvuje, že jestvuje *v každom čase a neustále trvá*. Avšak v jeho pohľade

²⁹ M. Heidegger, *Aristotelova Metafyzika IX, 1–3*, prel. Ivan Chvatík, Praha: Oikúmené 2002, s. 26.

³⁰ M. Heidegger, *Parmenides*. GA Bd. 54. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1992, s. 220. Za pomoc pri preklade do slovenského jazyka ďakujem Zuzane Bocanovej.

³¹ *Tamže*, s. 222.

³² M. Heidegger, *O humanizmu*, prel. Petr Kurka, Praha: Ježek 2000, s. 26.

³³ M. Heidegger, *Anaximandrov výrok*, prel. Ivan Chvatík, Praha: Oikúmené 2012, s. 27.

³⁴ K Heideggerovej interpretácii Herakleita na pozadí Nietzscheho filozofie pozri Štefan Jusko, Nietzsche a Heidegger – zápas o Herakleita, in Vladimír Leško – Katarína Mayerová (eds.), *Heidegger a grécka filozofia*, Košice: UPJŠ 2013, s. 155–181: 169–175.

³⁵ Pozri: M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 160–164. Ide o jedno z kľúčových miest tejto prednášky. Podobným spôsobom sa vyjadruje v prednáške k Anaximandrovi približne z toho istého obdobia. Pozri aj M. Heidegger, *Anaximandrov výrok...*, s. 82–83.

je večnosť (tradičnou metafyzikou) mylne „ponímaná stále z času. Označenie večnosti ako nadčasovosti vedie k mylnej domnienke, že v bytnosti večnosti je vylúčený čas“.³⁶ Podľa Heideggera to tak nie je a *kosmos*, ak sa už nechceme vyhnúť časovej charakteristike, tu pomenúva ako „*predčasové* a tým naznačujeme, že *Λόγος* je *pôvodnejší ako všetko časové a nedá sa pochopiť a vyložiť z oblasti doterajšej západnej predstavy času* [kurz. R. S.]“.³⁷ Vyhyba sa teda použitiu *metafyzického* (tradičného) pojmu večnosti a určuje grécky *kosmos* ako jednu z podôb *pravdy Bytia*, ktorá má – a to je v tomto momente zaujímavé – akýsi atribút *mimo-časovosti*.

V tejto súvislosti formuluje dokonca niečo ako *zákon počiatku*. Na základe tohto zákona môže „*naplnenie dejín prvého počiatku* byť dejinným znakom blízkosti počiatočného počiatku, ktorý *zahŕňa budúce dejiny* [kurz. R. S.] do svojej blízkosti“.³⁸ Cieľom myslenia je potom dostať sa „blížšie k tomu počiatočnému *prichádzajúceho počiatku*“,³⁹ čo od nás vyžaduje myslenie, ktoré bude premýšľať o *bytnosti otvoreného*. Táto bytnosť otvoreného sa však odhaľuje len takému mysleniu, ktoré chce myslieť *Bytie samé*, teda *Bytie bez jestvujúcna* – a teda aj *bez človeka*.⁴⁰

Podľa Heideggerovej definície dejín Bytia sa tieto neustále dejú „v tom *neporušenom počiatku počiatkov (Anfänge des Anfangs)* [kurz. R. S.]“.⁴¹ Toto chápanie dejín *ako* dejín Bytia má smerovať k počiatku, teda k *odkrytosti* Bytia, ktoré sa pôvodne človeku samo odkrýva aj skrýva: „*Dejiny vo svojom skrytom chode nie sú napredovaním od počiatku ku koncu, ale sú návratom toho budúceho do počiatku* [kurz. R. S.]“.⁴² To *bytočné* dejín, čo v nich máme hľadať, sa *ukázalo* už na počiatku, a to práve predsokratovským mysliteľom. Dejiny sa tak majú *navrátiť k počiatku*, odkiaľ vyšli, pretože pre Heideggera *Bytie* „je nepominuteľné a zároveň na ceste k svojej pravde; lebo toto smerovanie bytia k pravde je *Bytie (das Seyn) samé vo svojej počiatočnosti* [kurz. R. S.]“.⁴³ To ale znamená, že je skutočne z nášho pohľadu *mimo času*, či – ako to chce skôr pomenovať samotný Heidegger – je *pred-časové*, alebo *nad-časové*.⁴⁴ On sám v tejto súvislosti hovorí

36 M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 167.

37 *Tamže*, s. 168.

38 M. Heidegger, *Parmenides...*, 202.

39 *Tamže*, s. 207.

40 Heideggerovu snahu premyslieť *Bytie bez jestvujúcna* vo vzťahu k *základu (Grund)* skúmal nedávno aj M. Škára. Pozri Martin Škára, *Leibniz a Heidegger – veta o (dostatočnom) dôvode*, Košice: UPJŠ 2012, s. 66–76.

41 M. Heidegger, *Parmenides...*, 242.

42 M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 288.

43 *Tamže*, s. 345.

44 Tento problém v neskorých prácach Heideggera interpretuje podobným spôsobom

aj o *eschatológii* Bytia, o ktorú podľa neho v dejinách Bytia ide: „Bytie ako charakterizované údelom je *samo v sebe eschatologické* [kurz. R. S.]“⁴⁵

Bytie je tu vo vzťahu k človeku tým, čo mu *umožňuje* stáť vo svojom *svetle*, avšak samo stojí *nad* ním. Človek sa môže nejakým spôsobom vzťahovať k jestvujúcnu len vo *svetle* Bytia (*Lichte des Seins*) „nie je ničím, čo by človek sám zo seba vykonával; len stojí v tomto svetle“⁴⁶ Heidegger tu jednoznačne uvádza, že svetlo Bytia „nie je ľudského pôvodu [kurz. R. S.]“⁴⁷ Možno preto súhlasí so stanoviskom, že „spolu s myšlienkou fundamentálnej analytiky pobytu ako odhalenia horizontu porozumenia bytiu *opustil Heidegger aj myšlienku ľudskej autonómie vo vzťahu k bytiu...* [kurz. R. S.]“⁴⁸ Vzťah človek – bytie dostáva *odlišnú* podobu a človek je pre Heideggera *pastierom* či *strážcom* pravdy Bytia. Bytie tu *predchádza* človeka a *môže sa mu ukázať* ako *to ne-skruté*. Heideggerovo pochopenie človeka po obrate „smeruje od Bytia (*Sein*) ako *udalosti osvojenia* (Ereignis) k Da-sein ako miestu, v ktorom či na ktorom sa bytie deje (presnejšie: pravda Bytia deje), teda k *pobytu ako miestu bytia...*“⁴⁹ Týmto *miestom bytia* sa človek *môže*, ale *nemusi* stať, čo však už nezávisí od neho samého. Prvotný moment – ne-skrýtosť – je tu na strane Bytia, keďže „*bytie samo oslovuje človeka* a požaduje jeho bytnosť pre vzťah k bytiu“⁵⁰ Podobnú formuláciu nachádzame aj na inom mieste: „Bytie prichádza k údelu, pokiaľ sa *ono samotné, bytie, dáva* (sich gibt) [kurz. R. S.]“⁵¹

Vzťah človeka k pravde Bytia podľa Heideggera *pôvodnejšie* (ako tradičná metafyzika) myslia práve predsokratovci: „Bytie (*das Sein*) [...] ľudskej bytnosti *počiatocne darovalo tú jedinečnú česť: byť tým strážiacim pravdy Bytia* [kurz. R. S.]“⁵² V iných formuláciách dostáva človek od Heideggera ešte ďalšie prívlastky vo vzťahu k Bytiu: „Človek nie je pánom jestvujúcna [...] Človek je vo svojej dejinnej bytnosti jestvujúcnom, ktorého bytie ako ek-sistencie spočíva v bývaní v blízkosti bytia. *Človek je sused bytia* [kurz. R. S.]“⁵³ Alebo: „Človek tuší Bytie, je tým tušiacim Bytia, pretože Bytie

aj F. A. Olafson. Pozri Frederick A. Olafson, *Heidegger and the Philosophy of Mind*, New Haven – London: Yale University Press 1987, s. 181–182.

45 M. Heidegger, *Anaximandrov výrok...*, s. 15.

46 M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 351.

47 *Tamže*.

48 F. Karfik, *Dvojitý pojem svobody...*, s. 31.

49 J. Michálek, *Pobyt po obratu...*, s. 259.

50 M. Heidegger, *Parmenides...*, 217.

51 M. Heidegger, *O humanismu...*, s. 27.

52 M. Heidegger, *Heraklit...*, s. 387.

53 M. Heidegger, *O humanismu...*, s. 33.

si ho prisvojuje...“⁵⁴ Úlohou človeka je potom *starat' sa o pravdu Bytia*, presnejšie *pripravovat' sa* na možnosť, že sa mu Bytie *znova* ukáže – udelí sa mu ako *udalosť osvojenia (Ereignis)*. Túto *udalosť* si človek podľa Heideggera nemôže vynútiť, či akýmkoľvek spôsobom privolať, žiada sa od neho len „*Bereitung einer Bereitschaft für das Ereignis*, pripravenosť pohotovosti pre *udalosť osvojenia* si toho, čo sa nám z Bytia udelí (dejinne)“.⁵⁵

Heideggerovo myslenie po obrate chce, podľa jeho vlastných slov, *opustiť antropológiu všetkého druhu* v záujme pravdy Bytia.⁵⁶ Jemu skutočne „nejde o *antropologický výskum človeka*. Hlavná Heideggerova otázka nie je otázkou *kto je človek*, ale *čo je bytie*“.⁵⁷ Preto chce opustiť aj *humanizmus*, vychádzajúci z tradičnej metafyziky. Ide podľa neho o *protiklad* takéhoto (tradičného) chápania humanizmu, ktorý ale „nezahŕňa v žiadnom prípade obranu in-humánosti, ale otvára nové výhľady“.⁵⁸ Je to *Heideggerov humanizmus*, ktorý má *myslieť proti doterajším hodnotám* a v ktorom už „*nie je v hre človek, ale dejinná bytnosť človeka v jeho pôvode z pravdy bytia* [kurz. R. S.]“.⁵⁹

Vo vzťahu k Heideggerovmu pochopeniu humanizmu sa objavili mnohé interpretácie, ktoré buď obhajujú jeho myslenie, alebo ho podrobujú kritike. Jedným z tých, ktorí stoja na strane nemeckého mysliteľa, je napríklad W. Biemel, ktorý k tomu píše: „Heidegger nám chce otvoriť sféru, ktorá jediná umožňuje určenie bytnosti človeka. Tým je však človeku v skutočnosti prepožičaná dôstojnosť, ktorá prekračuje každý humanizmus, pokiaľ humanizmus robí človeka stredom.“⁶⁰ Na druhej strane Patočka vo vzťahu k *miestu človeka* v Heideggerovej filozofii po obrate hovorí, že Bytie síce má stále vzťah k človeku cez jeho porozumenie, napriek tomu ale „nie je toto porozumenie koncipované ako základ bytia, dokonca ani ako jeho čiastočný základ, ale naopak: *pôvodná pravda, otvorenosť, je pochopená ako pôda pre porozumenie bytiu* [kurz. R. S.]“.⁶¹ Aj preto môže Patočka zo svojho pohľadu, ktorý kladie dôraz predovšetkým na človeka a jeho dejiny, zhodnotiť nemeckého filozofa nasledovne: „Heideggerova filozofia zno-

54 M. Heidegger, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, GA Bd. 65, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1989, s. 245.

55 J. Michálek, *Pobyt po obratu...*, s. 261.

56 Pozri M. Heidegger, *O pravde a bytí*, prel. Jiří Němec, Praha: Mladá fronta 1993, s. 77 an.

57 Katarína Mayerová, *Rorty, Heidegger a metafyzika*, Košice: UPJŠ 2014, s. 111.

58 M. Heidegger, *O humanismu...*, s. 38.

59 *Tamže*, s. 33.

60 Walter Biemel, *Martin Heidegger*, prel. Jaromír Loužil, Praha: Mladá fronta 1995, s. 143.

61 Jan Patočka, Heidegger, in Jan Patočka, *Fenomenologické spisy II. Sebrané spisy*, sv. 7, Praha: Oikúmené 2009, s. 607–611: 609.

va objavila ontologickú sféru, *nenachádza však cestu späť k antropológii* [kurz. R. S.].⁶²

Záver

Heideggerova práca v ontologickej oblasti je veľmi významným filozofickým výkonom, ale on sám nakoniec – predovšetkým po *Kehre* – akoby stratil zo zorného poľa človeka samého a nedokázal ho *adekvátnym* spôsobom zaradiť do svojej koncepcie. Z tohto pohľadu možno súhlasiť aj s kritickým postojom V. Leška vo vzťahu k Heideggerovmu pochopeniu dejín ako dejín Bytia: „Človek je človekom len natoľko, nakoľko je *dejinnou bytosťou*. Dejiny sú teda sférou *bytia človeka*, a nie *dejín Bytia* [...] Heidegger nám ponúka namiesto filozofie dejín *dejiny Bytia*.“⁶³ Ťažisko v Heideggerovom myslení sa postupne, aj cez interpretáciu predsokratovských mysliteľov, presúva smerom *od človeka k Bytiu*. Bytie sa tak stáva niečím, čo má akoby *svoju vlastnú, od človeka nezávislú, ne-časovú či mimo-časovú pravdu a svoje vlastné dejiny* – napriek tomu, že *čas* zostáva pre Heideggera *horizontom* pre každé porozumenie Bytiu zo strany človeka. Zdá sa teda, že Heidegger práve po *Kehre* opustil svoje pôvodné stanovisko zásadnej *ľudskej dejinnosti*, tak významné pre prvé obdobie jeho filozofickej tvorby.⁶⁴

ABSTRAKT

HEIDEGGEROV OBRAT V KONTEXTE VZŤAHU ČLOVEKA A BYTIA

Obrat (*Kehre*) v Heideggerovom myslení má dosah nielen na skúmanie *otázky bytia* (*Seinsfrage*), ale aj na zmenu *postavenia človeka* vo vzťahu k bytiu. Túto zmenu je možné ukázať aj prostredníctvom Heideggerovej interpretácie predsokratovskej filozofie. Pokým v období *pred obratom* je človek ako *pobyt* (*Dasein*) schopný porozumieť bytiu a je s ním spojený, *po obrate* sa tento vzťah zásadným spôsobom mení. Bytie sa Heideggera po obrate stáva Bytím, ktoré má charakter *ne-časovosti* či *pred-časovosti* a ako také má aj svoje vlastné *dejiny*. Poznanie *pravdy Bytia* už nie je záležitosťou človeka, ale závisí od toho, či sa Bytie samo človeku *ukazuje*, alebo *skrýva*.

Kľúčové slová: Bytie, obrat, človek, pravda Bytia, dejiny Bytia

62 *Tamže*, s. 610.

63 V. Leško, Heidegger a dejiny..., s. 116–117.

64 Táto stať bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0480-11.

SUMMARY

**HEIDEGGER'S *TURNING* IN THE CONTEXT
OF THE RELATIONSHIP OF MAN AND BEING**

Turning (*Kehre*) in Heidegger's thinking reaches not only his search of *the question of Being* (*Seinsfrage*) but also the change of *the status of human being* in relation to Being. This change can be displayed also through Heidegger's interpretation of pre-Socratic philosophy. While during the period *before turning* human being as being-there (*Dasein*) is able to understand Being and he is connected to it, in the period *after turning* this relationship changes completely. For Heidegger Being after turning becomes Being with the character of *non-temporality* or *pre-temporality* and it has its own *history*. Knowledge of *the truth of Being* happens not to be a matter of human being but it depends on the fact whether Being *hides* or *unhides*.

Keywords: Being, Turning, Human being, The truth of Being, History of Being

Mgr. Róbert Stojka, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach
Moyzesova 9, 040 01 Košice, SR
robert.stojka@upjs.sk